

<https://helda.helsinki.fi>

1930-luvun lama ja sen opetukset

Heikkinen, Paavo Matti Sakari

2017

Heikkinen , P M S 2017 , ' 1930-luvun lama ja sen opetukset ' , Talous & yhteiskunta ,
Vuosikerta. 45 , Nro 1 , Sivut 34-41 . <

<http://www.labour.fi/ty/tylehti/talous-yhteiskunta-12017/1930-luvun-lama-ja-sen-opetukset/> >

<http://hdl.handle.net/10138/231302>

unspecified

publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

1930-luvun lama ja sen opetukset*

1930-luvun lama on modernin markkinatalouden tähänastisen historian syvin kriisi. Artikkelissa esitellään laman yleiset piirteet ja sitä koskevien tulkintojen muutoksia. Varhaisen, Yhdysvaltoihin keskittyneen tutkimuksen rinnalle on noussut kansainvälisempi lamatulkinta, joka on korostanut maailmansotien välisen ajan kultakannan merkitystä laman leviämisessä. Ne maat, jotka erosivat kultakannasta varhain, myös elpyivät nopeimmin. Tähän joukkoon kuului myös Suomi, jossa palkkojen alentuminen vielä vauhditti vientivetoista elpymistä. Lama synnytti makrotaloustieteen ja toi – tosin viipeellä – suhdannevaihteluiden tasoittamiseen pyrkivän finanssipolitiikan talouspolitiikan arsenaaliin.

”**M**e olemme tänään keskellä modernin maailman suurinta taloudellista katastrofia – suurinta lähes yksinomaan taloudellisista syistä johtuvaa katastrofia”, aloitti **JOHN MAYNARD KEYNES** (1931) kesäkuussa 1931 Chicagossa luentonsa työttömyyden taloudellisesta analyysistä. Hän kertoi kuulleen Moskova¹ vallitsevan käsityksen, että meneillään on ”kapitalismin viimeinen, kärjistyvä kriisi ja ettei vallitseva yhteiskuntajärjestyksemme selviä siitä”.

Tällaista kapitalismin kuolinkellojen soitteluja Keynes piti lähinnä moskovalaisena toiveajatteluna mutta arveli kuitenkin olevan mahdollista, ”että kun tulevaisuuden taloushistorioitsija tarkastelee tätä kriisiä, sitä pidetään yhtenä suurista käännekohdista”. Näin siksi, että lama saattaa kestää pidempään kuin useimmat ihmiset olettavat, sekä siksi, että monet asiat – ”niin ideamme kuin metodimme” – muuttuvat ennen kuin lamasta selviydytään. Keynesin mielestä tämä oli

kuitenkin vain mahdollisuus, ei enempää, sillä lamasta voitiin selviytyä, jos niin tahdottiin. Maailmantalouden kohtalo on ”meidän omissa käsissämme”, tai tarkemmin sanoen niiden käsissä, jotka pitävät valtaa maailmassa, Keynes totesi.

LAMAN YLEISKUVA

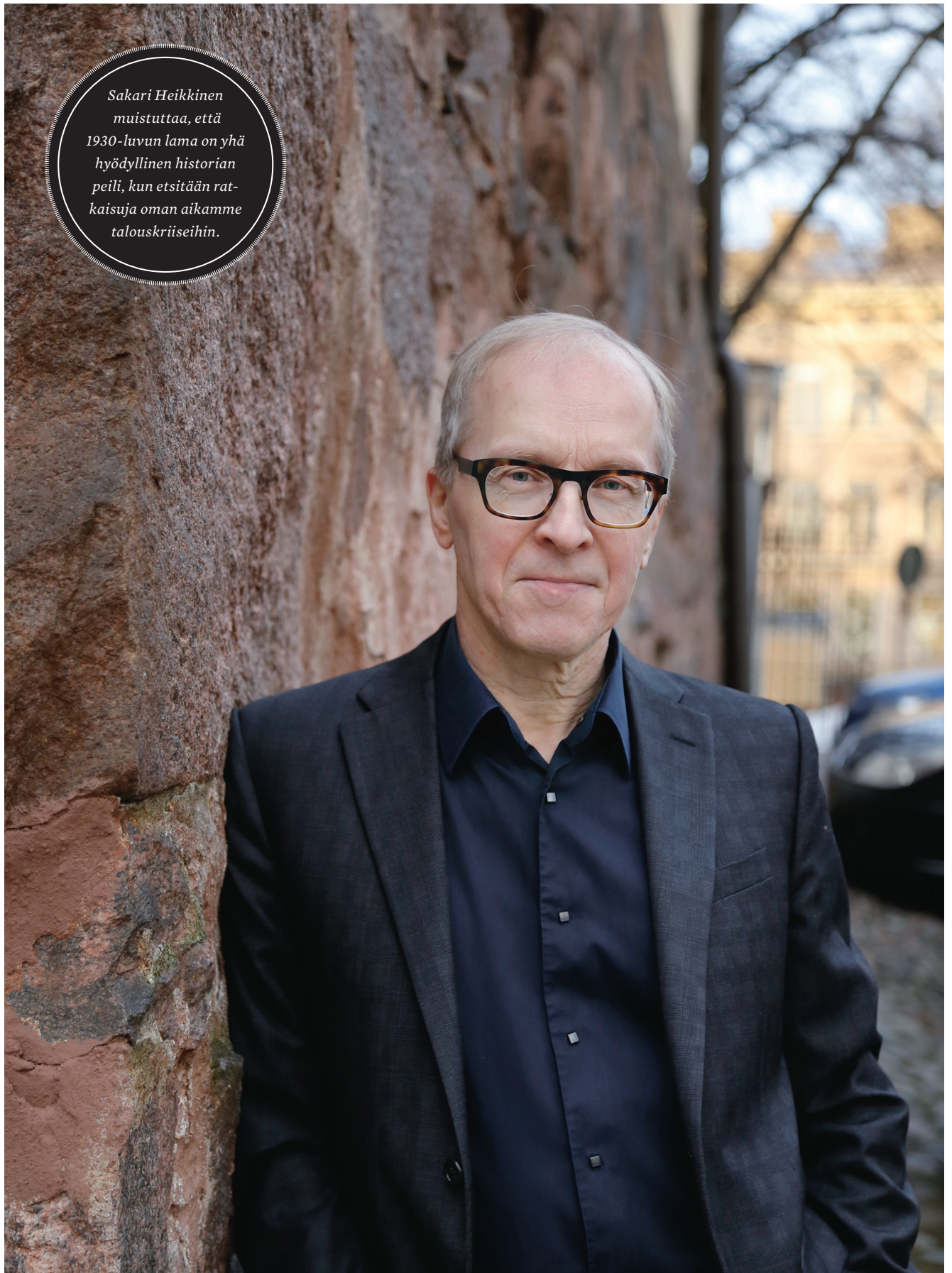
Mahdollisuudesta tuli kuitenkin totta: taloushistorioitsijat pitivät 1930-luvun lamaa yhtenä maailman taloushistorian suurista käännekohdista, modernin markkinatalouden suurimpana kriisinä. Siitä ei syvyydestään ja pituudestaan huolimatta kuitenkaan tullut kapitalismin kuolonkriisiä, eikä vällinnut markkinatalousperustainen yhteiskuntajärjestelmä murentunut – ei kaikkialla eikä lopullisesti.

1930-luvun lama oli yksi maailman taloushistorian suurimmista käännekohdista.

Laman alkupisteenä pidetään usein pörssikurssien romahdusta Yhdysvalloissa lokakuun lopulla 1929, vain viikko sen jälkeen, kun taloustieteilijä Irving Fisher oli vakuuttanut, että ”osakkeiden hinnat ovat saavuttaneet pysyvältä näyttävän korkean tason” (**EICHENGREEN** 2015, 106). Edeltäneen kolmen vuoden aikana osakekurssit olivat kaksinkertaistuneet. Nyt osakkeiden hinnoista hävisi parissa kuukaudessa liki kolmannes, mutta vuoden 1930 alkukuukausina kurssit elpyivät vuoden 1928 lopun lukemiin. Tässä vaiheessa ei vielä ollut nähtävissä, että suhdannekäänteet pitkittyisi ja syventyisi ennennäkemättömäksi lamaksi. Pörssiromahdus oli käynnistämässä taantumaa, mutta se ei kelpaa selitykseksi laman syventymiselle ja pitkittymiselle.

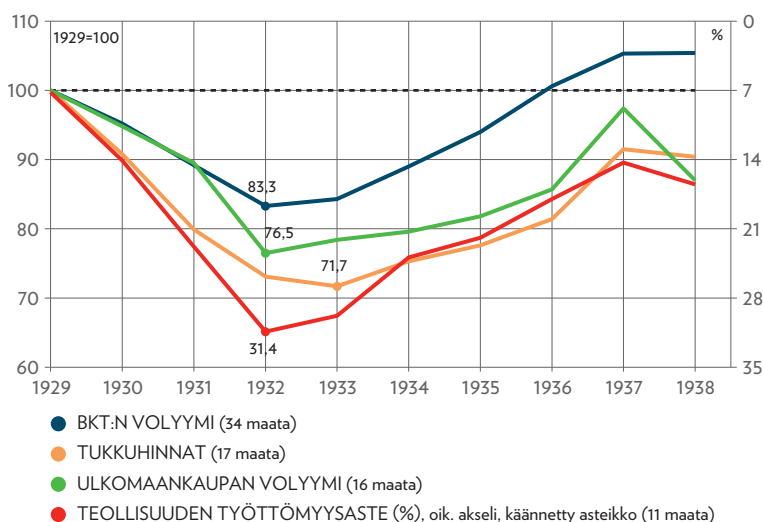
Laman kansainvälinen yleiskuva käy ilmi kuviosta 1, jossa on esitetty keskeisten taloudellisten indikaattoreiden kehitys vuodesta 1929 vuoteen 1938 suuren maajoukon keskiarvoina.² Koko-naistuotannon (bkt) määrä supistui vajaan viidenneksen vuoden 1929 tasosta.

Sakari Heikkinen
muistuttaa, että
1930-luvun lama on yhä
hyödyllinen historian
peili, kun etsitään rat-
kaisuja oman aikamme
talouskriiseihin.

KOKONAISTUOTANTO, ULKOMAANKAUPPA JA HINTATASO ROMAHTIVAT SAMALLA KUN TYÖTTÖMYYS KASVOI VOIMAKKAASTI.

Kuvio 1. 1930-luvun laman yleiskuva, 11–34 maan keskiarvo.

Lähde: Crafts & Fearon (2013).

Pohja saavutettiin vuonna 1932, mutta vasta vuonna 1936 oltiin takaisin lamaa edeltäneissä luvuissa.

Laman syvyys ja pituus korostuvat, kun kiinnitetään huomio kuvion 1 kolmeen muuhun käyrään. Ulkomaankaupan määrä pienentyi liki neljänneksen, eikä vuoden 1929 tasoa saavutettu ennen toista maailmansotaa. Lamaan kuului myös raju deflaatio: tukkuhinnat alentuivat vuoteen 1933 asti, keskimäärin lähes 30 prosenttia, eikä sen jälkeinen elpyminen riittänyt nostamaan hintoja 1920-luvun lopun tasolle.

Työllisyystilastot ovat 1930-luvun osalta ongelmallisia, koska maiden välillä on suurta vaihtelua siinä, miten hyvin rekisteröity työttömyys kuva todellista työttömyyttä. Erityisiä ongelmia aiheuttaa maatalousvaltaisten talouksien

piilotyöttömyys. Siksi kuvion työttömyyskäyrä koskee vain teollisuustyölläisiä. Se kuitenkin vahvistaa toisten käyrien todistusta: laman pohja (1932) oli syvä, ja vuonna 1933 tai 1934 käynnistynyt elpyminen jäi siihen nähden vaatimattomaksi.

LAMAN SYYT JA SELITYKSET

Syyt siihen, että 1930-luvun laman vallitseva kuva on ollut Yhdysvalloille keskeinen, ovat sekä taloudellisia että akateemisia. Yhdysvallat oli maailman mahtavin kansantalous, kokonaistuotannoltaan lähes koko läntisen Euroopan suuruinen. Lisäksi lama oli Yhdysvalloissa poikkeuksellisen ankara: siellä reaalin bkt oli laman pohjassa (1933) lähes 30 prosenttia huippuvuotta 1929 pienempi, kun taas Länsi-Euroopassa

kokonaistuotannon supistus vuoden 1932 aallonpohjaan jäi alle 10 prosenttiin (MADDISON 2010).

Koska lama oli niin syvä ja pitkä Yhdysvalloissa, on ymmärrettävää, että siellä aihepiiriin tutkimus on ollut intensiivistä ja tuottanut vaikutusvaltaisia tulkintoja. Niistä kenties tärkein on **FRIEDMAN JA SCHWARTZ** (1963). Heidän mukaansa Yhdysvaltain keskuspankki ("Fed") oli syypää siihen, että taantuma kääntyi syväksi lamaksi, koska se antoi rahamäärän supistua.

Friedmanin ja Schwartzin monetaristinen selitys on jäänyt keskeiseksi osaksi vallitsevaa lamatulkintaa. Se on vähintään huomattava osa selitystä sille, miksi taantuma kääntyi syväksi lamaksi Yhdysvalloissa, mutta se ei yksin riitä selittämään sitä, miksi lama levisi maailmanlaajuisesti. Lamaa globaalina ilmiönä tarkastellut uudempi lamatutkimus käänsi katseen Yhdysvaltojen rajojen ulkopuolelle ja nosti maailmansotien välisen kultakannan keskiöön selittäessään laman leviämistä. Tämän kultakantatulkinnan kokosi yksiin kansin **EICHENGREEN** (1992).

Kultakantaselityksessä laman syitä on haettu 1920-luvun nousukaudta kauempaa, ensimmäisen maailmasodan shokista. Sotaa edeltäneen ensimmäisen globalisaatiokauden (n. 1870–1914) talousjärjestyksen yksi rakennuspuu oli kultakanta, johon on myöhemmin liitetty adjektiivi "klassinen". Sota pakotti valtiot toisensa jälkeen luopumaan kultakannasta, kun sodankäyntiä rahoitettiin setelipainoa pyörittämällä. Rajusti kasvaneen setelimäärän vaihtokelpoisuutta kultaan ei voitu enää pitää yllä.

Tämä ei kuitenkaan vienyt uskoa kultakantaan. Pikemminkin päinvastoin, ensimmäisen globalisaatiokauden suotuisaa talouskehitystä pidettiin suureksi osaksi kultaan ankkuroidun rahajärjestelmään ansiona. Siksi paluu kultakantaan maailmansodan jälkeen

DEFLAATION USKOTTIIN KÄÄNTÄVÄN TALOUDEN NOUSUUN, MUTTA SE VAIN SYVENSI LAMAA.

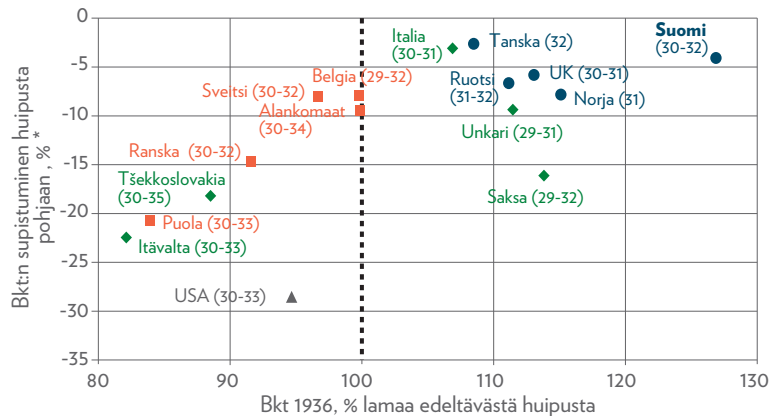
oli talouspoliittinen itsestäänselvyys. Valintoja tehtiin vain sen suhteen, millä kurssilla kultaan palataan, koska inflaatiovauhteissa oli ollut huomattavia eroja maiden välillä. Jo tässä vaiheessa kylvettiin laman siemeniä, kun Britannia palasi kultaan yliarvostetulla ja Ranska aliarvostetulla valuutalla.

Maaailma oli suursodan jälkeen kuitenkin kovin toisenlainen kuin ennen sitä. Taloudelliset voimasuhteet maiden välillä olivat muuttuneet, uusia valtioita oli syntynyt ja politiikan rakenteet olivat muuttuneet muun muassa siksi, että työväestön ääni oli vahvistunut. Sotavelat sekä Saksalle määrätty sotakorvaukset synnyttivät monenlaisia taloudellisia ristiriitoja. Siksi maailmansotien välisen ajan lyhyen toisen kultakannan, joka kesti 1920-luvun puolivälistä 1930-luvun puoliväliin, toimintaedellytykset olivat huonommat kuin pitkän ensimmäisen.

Kaksi suosittua lamaselitystä: rahamäärän supistuminen ja ”kultakantamentaliteetti”.

Tästä huolimatta talouspolitiikan päättäjien maailmaa hallitsi ”kultakantamentaliteetti”, joka rajasi politiikkavaihtoehtojen kentän kapeaksi (EICHENGREEN JA TEMIN 2013). Deflaation annettiin voimistua ja levitä maasta toiseen, mutta elvyttävää finanssipolitiikkaa pidettiin mahdottomuutena. Aikalaisten mentaliteettia voidaan jopa kutsua ”kultakantailluusioksi” (MOURÉ 2002), sillä se perustui idealisoituun kuvaan ensimmäisestä kultakannasta. Se oli kuitenkin vahva illuusio, sillä epäsymmetrisyydestään huolimatta – Ranska ja Yhdysvallat hamstrasivat kultaa kuvitteellisten ”kultakantääntöjen” vastaisesti – se esti irtautumasta talouspolitiikan kultakahleista (EICHENGREEN 1992).

Kuvio 2. Reaalinen bkt Euroopassa ja USA:ssa 1930-luvun laman aikana.

* Vuodet suluissa = peräkkäiset vuodet, jolloin bkt supistui.

Lähteet: Hjerpe (1988); Hills, Ryland & Dimsdale (2015); Maddison (2010); Schön & Krantz (2015).

TALOUSPOLITIikka JA ELPYMINEN

Kultakantailluusio oli osa suurempaa, vanhan talousliberalismin ajattelumallia, johon kuului myös usko talouden automaattiseen sopeutumiseen shokkien kohdatessa. Aikalaisten ensireaktio vuoden 1929 suhdannekäänteeseen oli tämän ajattelumallin mukainen. Kukaan ei muotoillut tätä reaktiota jyrkämmin kuin Andrew Mellon, Yhdysvaltain valtiovarainministeri vuosina 1921–1932. Presidentti HERBERT HOOVER (1952, 30) kertoo muistelmissaan Mellonin neuvoineen: ”Irtisanokaa työvoima, realisoikaa osakkeet, pankaa maatilat myyntiin, realisoikaa kiinteistöt. – Se puhdistaa mädännäisyyden järjestelmästä.”³

Ajateltiin, että kriisi oli seurausta halvan luoton mahdollistamista vääristä investoinneista, jotka olivat osoittautuneet kannattamattomiksi. Nyt ”kalliin elämän” aika on ohi, Mellon opetti uskoen

yksinkertaiseen toipumisreseptiin: ”Ihmiset työskentelevät ahkerammin, elävät moraalisempaa elämää.” Vaikka Mellon ei olisikaan lausunut juuri näin⁴, moni muu aikalainen olisi saattanut sanoa samaa.

Deflaatiota ei pidetty ongelmana, vaan talouden oletettiin kääntyvän nousuun, kunhan hinnat ja palkat sopeutuvat uudelle, oikealle tasolle. Itse asiassa deflaatio juuri oli kultakantajärjestelmän mukainen ratkaisu viennin kilpailukyvyyn palauttamiseen, sillä valuutan devalvointi ei kiinteään kurssin järjestelmään tietenkään kuulunut.

Deflaatiovaaran vähättelyyn saattoivat vaikuttaa myös 1920-luvun alun kokemukset. Silloin Yhdysvallat sekä muun muassa Iso-Britannia ja Ruotsi palasivat valuuttojen vanhoihin pariarvoihin deflaation kautta. Se aiheutti talouden lyhytaikaisen supistumisen, muttei ka-

LAMASTA TOIVUTTIIN IRROTTAMALLA VALUUTTA KULLASTA JA DEVALVOIMALLA SE.

tastrofia, mikä valoi väärää uskoa hintasopeutuksen ongelmattomuuteen. (EICHENGREEN 1992, 122–124)

Kultakantasääntöjen noudattaminen vain syvensi lamaa. Elpyminen saattoi alkaa vasta, kun kultakahle katkaistiin. Niinpä ne maat, jotka lähtivät kultakannasta ensimmäisinä, myös elpyivät nopeimmin (EICHENGREEN JA SACHS 1985). Kuvio 2 havainnollistaa tämän. Iso-Britannia irrotti puntansa kullasta syyskuussa 1931, ja Pohjoismaat seurasivat pian perässä. Niissä kokonaistuotannon supistuminen (pystyakseli) jäi kansainvälisessä vertailussa maltilliseksi, ja elpyminen oli taas selvästi keskimääräistä voimakkaampaa (vaaka-akseli).

Kultakannassa pisimpään sinnitelleissä maissa (punaiset neliöt) ei bruttokansantuote saavuttanut edes lamaa edeltänyttä tasoa vuoteen 1936 mennessä, jolloin Ranskakin vihdoin vapautti frangin kultasidoksesta. Oman ryhmänsä muodostat valuuttakauppaa säännelleet – ja siten kultakannan ”sääntöjä” rikkoneet – maat (vihreät vinoneliöt), joiden talouskasvussa oli suuria eroja; nopeinta se oli natsi-Saksassa.

Noustuaan maaliskuussa 1933 Yhdysvaltain presidentiksi Franklin D. Roosevelt irrotti dollarin kultakannasta, mutta lama oli niin syvä, että elpymisestä huolimatta bruttokansantuotteen määrä oli vuonna 1936 vielä viitisen prosenttia vuoden 1929 volyymiä pienempi. Kasvu pysähtyi kuitenkin jo vuonna 1937 rahapolitiikan kiristykseen. Tästä syystä onkin sanottu, että vasta toinen maailmansota oikeastaan nosti Yhdysvallat lopullisesti lamasta.

Maat irtosivat kultakannasta voidakseen alentaa valuuttansa ulkoista arvoa, näin parantaa vientikilpailukykyään ja palauttaa taloutensa ulkoisen tasapainon. Devalvaatio eikä deflaatio oli siis ratkaisu toipumiseen. Vaan mikä oli finanssipolitiikan rooli? Rooseveltin New Deal -politiikkaa on joskus luonnehdittu key-

nesiläiseksi elvytykseksi, mutta sellaista se ei ollut. Julkisen talouden alijäämät eivät olleet kyllin merkittäviä (FISHBACK JA WALLIS 2013). BROWNIN (1956) johtopäätös, että finanssipolitiikka ei ollut ”epäonnistunut elvytysväline 1930-luvulla siksi, ettei se toiminut, vaan siksi, ettei sitä kokeiltu”, on saanut vahvistusta uudemmasta tutkimuksesta (ALMUNIA ET AL. 2010).

Entä oliko Saksan kasvu keynesiläinen menestystarina? Näkemyksissä on eroa sen suhteen, olivatko budjettialijäämät niin merkittäviä, että ne vaikuttivat ratkaisevasti kasvuun (ALMUNIA ET AL. 2010). Joka tapauksessa yleiset työt supistivat työttömyyttä nopeasti ja vauhdittivat talouskasvua, mutta keinot eivät olleet markkinavetoisia, sillä Hitler lakkautti ammattiyhdistysliikkeen toukokuussa 1933. Hitleriläinen talouskasvu perustui totalitaristisen valtiokoneiston

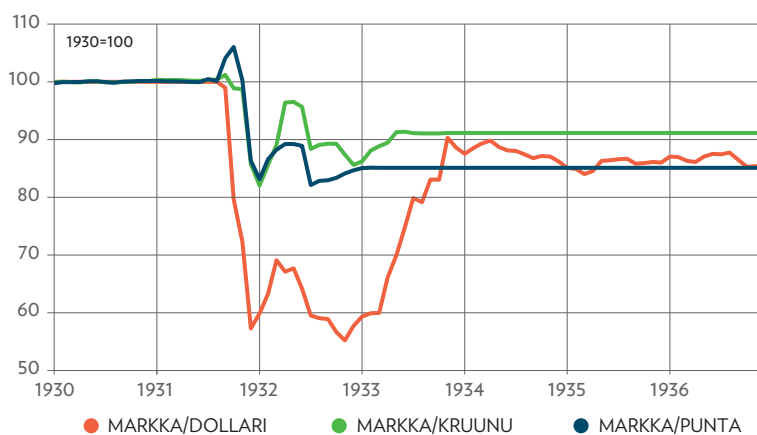
harjoittamaan taloudelliseen kontrolliin (CRAFTS JA FEARON 2013, 32).

Rooseveltin New Deal ei merkinnyt keynesiläistä elvytystä, mutta Hitler onnistui alentamaan työttömyyttä nopeasti.

PULAKAUSI SUOMESSA

Suomessa aikalaiset kutsuivat 1930-luvun lamaa pulakaudeksi, ja nimeä on myöhemminkin käytetty. Pula ei tässä viitannut puutteeseen vaan kriisiin, pulmalliseen tilaan, kiipeliin. Hyödykkeiden todellinen puute oli tuttu ilmiö, totesi Suomen Pankin pääjohtaja Risto Ryti huhtikuussa 1932; sitä olivat aiheuttaneet ”levottomuudet ja sodat, kadot tai luonnonmullistukset”. RYTI (1932,

Kuvio 3. Suomen valuuttakursseja 1930–1936.

Lähde: Autio (1992).

SUOMEN VIENTI JA BKT ELPYIVÄT MUITA MAITA NOPEAMMIN SUUREMMAN DEVALVAATION JA PALKKAJOUSTON ANSIOSTA.

2–3) jatkoi: ”Mutta meidän nykyinen pulamme, jolle on tunnusmerkillistä ei hyödykkeiden puute, vaan niiden liiallinen runsaus, on onneksi luonteeltaan jotakin paljon helpompaa. Se ei ole itse luonnon ihmiselle asettama kova välttämättömyys, vaan se riippuu inhimillisen järjestelmän puutteellisuudesta ja epätarkoituksenmukaisuudesta, ja se pitäisi siis myöskin olla ihmisten selvitettävissä.” Sanavalinnat ovat kuin Keynesin edellä lainatusta esitelmästä.

Suomi selvisi ”suuresta kiipelistä” samalla tavalla kuin muutkin puntaklubin maat: irrottautumalla kullasta ja devalvaatiolla. Suomi oli talouden elpymisessä klubin priimus, jos mittarina käytetään bruttokansantuotteen määrää (kuvio 2). Yksi selitys tähän on se, että Suomessa yhteistä lääketä eli valuutan devalvointia annosteltiin muita enemmän. Markan arvo suhteessa puntaan eli päävienti-

maan valuuttaan alentui 15 prosenttia, mikä tietenkin paransi viennin kilpailukykyä. Sitä kohensi vielä se, että markka menetti arvoaan myös suhteessa kilpailija Ruotsin kruunuun noin 9 prosenttia (kuvio 3). Tätä pitäisi kaiketi kutsua naapurin köyhdyttämislinjaksi, *beggar-thy-neighbour*-politiikaksi. Se ei jäänyt huomiotta, mutta pienen maan toimet eivät nostaneet suuria aaltoja (KUUSTERÄ JA TARKKA 2011, 534–535).

Devalvaation ohella Suomen viennin elpymistä vauhditti palkkojen alentuminen. Teollisuuden nimellispalkat alentuivat lähes 20 ja metsätalouden liki 40 prosenttia (HEIKKINEN JA LUNDH 2013; KUNNAS 1973). Teollisuuden reaali-palkat eivät juuri alentuneet, mutta metsätöissä vuoden 1929 reaali-palkkoihin ylettiin vasta vuonna 1936. Palkkajoustop selitys löytyy työmarkkinainstituutioista: Suomessa, toisin kuin useimmissa läntisissä

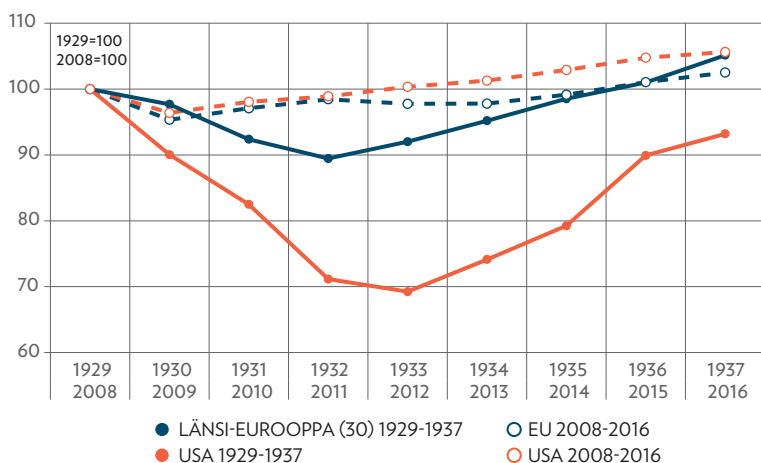
talouksissa, ei ollut työehtosopimuskäytäntöä.

Tästä syystä 1930-luvun lama ei ollut Suomessa, kuten JUKKA PEKKARINEN (2007) on todennut, ”sellainen perinteisten toimintamallien kriisi, jona kansantaloustieteilijät ovat Keynesin ja hänen seuraajiensa luoman ’klassisen’ ja ’uuden’ taloustieteen välisen jännitteen näkökulmasta nähneet”. Poliitiikan ja talouden rakenteet puolestaan mahdollistivat sellaisen talouslinjan, joka toisissa maissa olisi kohdannut vastarintaa järjestäytyneen työväestön suunnalta. Suomessa poliittinen reaktio tuli velkaantuneiden maanviljelijöiden taholta. Maanviljelys-tuotteiden hintojen alentuminen lisäsi velkojen reaali-rasitusta – aivan kuten FISHER (1933) velka-deflaatioteoriassaan esitti. Ääritapauksissa oli seurauksena tilan pakkohuutokauppa.

Suomen elpymisreitti oli siis erikois-laatuinen. Siinä tavallaan yhdistyivät kultakannan ”periaatteiden” mukainen palkkojen ja hintojen – Suomessa erityisesti puun hinnan – alentuminen sekä täysin näiden periaatteiden vastainen valuutan arvon alentaminen. Kokonaistuotannon tasolla Suomen malli oli menestys, joten ei ihme, että talouspolitiikan päättäjät varsin itsevarmasti torjuivat aktiivisen suhdannepoliitiikan ajatukset (PEKKARINEN 2007). Suomen mallista oli kuitenkin se seuraus, että kansalaisten elintason mittareilla (yksityinen kulutus) Suomen elpyminen oli vaikeampaa kuin Ruotsissa ja muissa puntaklubin maissa (BARRO JA URSÚA 2010; HEIKKINEN 2012).

**Suomen elpymistä
varjostivat velkaantuneiden
maatilojen vaikeudet ja
yksityisen kulutuksen
vaimea kasvu.**

Kuvio 4. Reaalinen bkt henkeä kohden 1929–1937 ja 2008–2016.

Lähde: Maddison (2010); Ameco; IMF.

HISTORIASTA OLI OPITTU: **VUOSIEN 2007–2008 FINANSSIKRIISI EI JOHTANUT SYVÄÄN LAMAAN.**

LAMAN OPETUKSET

Lama opetti - ja kenties ensimmäisenä taloustieteilijöitä, heistä ensimmäisten joukossa Keynesiä. Hän tyrnäsi edellä mainitussa esitelmässään kesällä 1931 joidenkin ”ankarien (*austere*) ja puritaanisten sielujen” näkemyksen, että lama oli ”väistämätön ja toivottu rangaistus väitetystä liiallisesta laajentumisesta, ihmisen keinottelevan hengen saama rangaistus”. Näiden puritaanien mielestä tarvittiin ”pitkällistä likvidaatiota”, jotta asiat saataisiin taas kuntoon. **KEYNESIN** (1931) mielestä laman ”koko selitys” oli investointien tyrehtyminen ja ainoa tie elpymiseen oli niiden virkoaminen.

Viisi vuotta myöhemmin **KEYNES** (1936), joka osallistui koko ajan myös talouspoliittiseen keskusteluun, kokosi uudet näkemyksensä ”yleiseksi teoriakseen”. Näin 1930-luvun lama tuli synnyttäneeksi makrotaloustieteen, mutta vaikutus ei jäänyt tähän. ”Suuren laman ymmärtäminen on makrotaloustieteen Graalin malja”, kirjoitti aihetta paljon tutkinut **BERNANKE** (1995), jonka mielestä aina ei täysin käsitetty, kuinka suuresti ”1930-luvun kokemukset edelleen vaikuttavat makrotaloustieteilijöiden uskomuksiin, politiikkasuosituksiin ja tutkimusagendoihin”.⁵

”Suuren laman ymmärtäminen on makrotaloustieteen Graalin malja”

Talouspolitiikassa keynesiläiset ajatukset suhdanteita tasoittavasta finanssipolitiikasta löivät toden teolla läpi vasta toisen maailmansodan jälkeen. J.K. Paasikivikin jo myönsi viimeisessä tasavallan presidentin uudenvuoden puheessaan 1.1.1956, että enää ei pidetty viisaana toimia ”vanhan liberalismmin periaatteiden” mukaan ja antaa ”talouselämän

sisäisten voimien” hoitaa asiat”. Kriisien estäminen ajoissa oli välttämätön ”yksityiseen yritteliäisyyteen pohjautuvan yhteiskunnan menestymisen kannalta”, sillä suuren laman kaltaista ”taloudellista iskua ja romahdusta”, joka aiheutti ”ei vain taloudellista vaan myös pahaa poliittista tuhoa, yhteiskunta tuskin enää kestäisi”. (**HEIKKINEN JA TIIHONEN** 2009, 337–338)

Vuosien 2007–2008 finanssikriisi nosti 1930-luvun laman taas ajankohtaisen keskusteluun (**CRAFTS JA FEARON** 2013; **EICHENGREEN JA O’ROURKE** 2012). Lamatutkimuksen merkitystä korostanut **BERNANKE** (2015) saattoi Fedin johtajana soveltaa tutkimustietoaan käytännön rahapolitiikkaan. Talouspoliittinen ensireaktio kriisiin synnytti yleistä toiveikkautta: historiasta oli opittu. Talous kääntyi nousuun jo vuonna 2010, eikä maailma suistunut 1930-luvun laman kaltaiseen syvään ja pitkään kriisiin.

Suomella ei nyt ole ollut käytössään 1930-luvun tehokkaita elpymiskeinoja.

Yhdysvalloissa elpyminen jatkui vuoden 2011 jälkeenkin, mutta Euroopan talouskasvu pysähtyi. Suuren laman kaltainen supistuminen kyllä vältettiin, mutta elpyminen on jäänyt Euroopassa aneemisemmaksi kuin 1930-luvulla (kuvi 4). Etenkin euroalueen vaikeudet ovat tuoneet kahdeksan vuosikymmenen takaiset ajat keskusteluun huolestuneessa sävyssä: ovatko silloiset kultakahleet nyt vain korvautuneet euron paperisilla kahleilla? (**EICHENGREEN JA TEMIN** 2013) Suomen talouden nykyongelmiin ei 1930-luvusta voi ammentaa oppia, sillä kumpikaan tuolloisista elpymiskeinoista ei ole käytössä – ei valuutan devalvointi eivätkä nöyrästi niaavat nimellispalkat. ■

Viitteet

* Kirjoittaja on mukana Suomen Akatemian Strategisen tutkimuksen neuvoston rahoittamassa tutkimushankkeessa Työ, tasa-arvo ja julkisen vallan politiikka (No. 293120).

1 Moskovassa vallitsevan kriisitulkinnan pääteoreetikko oli Eugen (Jenö) Varga, joka johti Maailmantalouden ja -politiikan instituuttia. Tosin kaikkein ylin teoreetikko oli tietenkin J.V. Stalin, joka kommunistipuolueen kesällä 1930 pidetyssä kuudennessatoista puoluekokouksessa jyrkensi Vargan teoriaa ”kapitalismin yleisestä kriisistä”. (**MOHMEN** 2011, 102–117)

2 Keskiarvoon sisältyvä maajoukko vaihtelee seuraavasti: reaalin bkt = Länsi-Euroopan, Kanadan, Yhdysvaltojen, Australian ja Uuden-Seelannin summa (34 maata); tukkuhinnat = 17 maan painotettu keskiarvo; ulkomaankaupan volyyymi = 16 maan painotettu keskiarvo; teollisuuden työttömyys = 11 maan painottamaton keskiarvo (**CRAFTS JA FEARON** 2013, 1).

3 ”Liquidate labor, liquidate stocks, liquidate the farmers, liquidate real estate. – It will purge the rottenness out of the system.”

Erinomainen suomennos on peräisin Suomen Pankin rahamuseon lamanäyttelystä, jossa voi edelleen vierailla virtuaalisesti osoitteessa www.rahamuseo.fi/vaihtuvat_nayttelyt/1930-luvun-lama/fi/.

4 Wikipedian mukaan Hooverin muistelmien lisäksi ei ole todisteita sille, että Mellon olisi todella lausunut näin (https://en.wikipedia.org/wiki/Andrew_Mellon).

5 **RANDALL E. PARKER** (2002, 2007) on koonnut kaksi haastattelukirjaa, joissa yhteensä 23 tunnettua taloustieteilijää Paul Samuelsonista ja Milton Friedmanista alkaen pohtivat 1930-luvun laman merkitystä omalla urallaan.

- ALMUNIA, M. & BENETRIX, A. & EICHENGREEN, B. & O'ROURKE, K. H. & RUA, G. (2010), From Great Depression to Great Credit Crisis: Similarities, Differences and Lessons, *Economic Policy*, 25, 219–265.
- AUTIO, J. (1992), Valuuttakurssit Suomessa 1864–1991: katsaus ja tilastosarjat, Suomen Pankin keskustelualoitteita 1/92.
- BARRO, R. & URSUA, J. (2010), Barro-Ursua Macroeconomic Data.
<http://scholar.harvard.edu/barro/publications/barro-ursua-macroeconomic-data>
- BERNANKE, B. (1995), The Macroeconomics of the Great Depression: A Comparative Approach *Journal of Money, Credit and Banking*, 27, 1–28.
- BERNANKE, B. (2015), *The Courage to Act: A Memoir of a Crisis and Its Aftermath*, New York: W.W. Norton & Company.
- BROWN, C. (1956), Fiscal Policy in the 'Thirties: A Reappraisal, *American Economic Review*, 46, 857–879.
- CRAFTS, N. & FEARON, P. (2013), Depression and Recovery in the 1930s: An Overview, teoksessa Crafts, N. & Fearon, P. (Eds.): *The Great Depression of the 1930s: Lessons for Today*. Oxford: Oxford University Press, 1–44.
- EICHENGREEN, B. (1992), *Golden Fetters: the Gold Standard and the Great Depression, 1919–1939*, New York: Oxford University Press.
- EICHENGREEN, B. (2015), *Hall of Mirrors: The Great Depression, the Great Recession, and the Uses – and Misuses – of History*, New York: Oxford University Press.
- EICHENGREEN, B. & SACHS, J. (1985), Exchange Rates and Recovery in the 1930s, *Journal of Economic History*, 44, 925–46.
- EICHENGREEN, B. & O'ROURKE, K. (2012), A Tale of Two Depressions Redux. *VoxEU Column*.
<http://voxeu.org/article/tale-two-depressions-redux>.
- EICHENGREEN, B. & TEMIN, P. (2013), *Fetters of Gold and Paper*, teoksessa Crafts, N. & Fearon, P. (Eds.): *The Great Depression of the 1930s: Lessons for Today*. Oxford: Oxford University Press, 429–448.
- FISCHBACK, P. & WALLIS, J. (2013), What Was New about the New Deal?, teoksessa Crafts, N. & Fearon, P. (Eds.): *The Great Depression of the 1930s: Lessons for Today*. Oxford: Oxford University Press, 290–327.
- FISHER, I. (1933), The Debt-Deflation Theory of Great Depressions, *Econometrica*, 1, 337–357.
- FRIEDMAN, M. & SCHWARTZ, A. (1963), *A Monetary History of the United States, 1867–1960*, Princeton: Princeton University Press.
- HEIKKINEN, S. (2012), Diagnosis and Treatment: Finnish Economics and Economic Policy during the Great Depression, teoksessa Psalidopoulos, M. (Ed.), *The Great Depression in Europe: Economic thought and Policy in a National Context*, Athens: Alpha Bank, 41–73.
- HEIKKINEN, S. & LUNDH, C. (2013), Sticky Swedes and Flexible Finns: Labour Markets during the Great Depression in Finland and Sweden, Paper presented at the European Historical Economics Society Conference, London 6–7 September.
- HEIKKINEN, S. & TIHONEN, S. (2009), *Kriisinselvittäjä: valtiovaranministeriön historia 2, 1917–1966*, Helsinki: Edita.
- HILLS, S. & THOMAS, R. & DIMSDALE, N. (2015), *Three Centuries of Macroeconomic Data*.
www.bankofengland.co.uk/research/Pages/onebank/threecenturies.aspx
- HJERPPE, R. (1988), *Suomen talous 1860–1985: kasvu ja rakennemuutos*, Helsinki: Suomen Pankki.
- HOOVER, H. (1952), *The Memoirs 3: The Great Depression, 1929–1941*, New York: Macmillan.
https://hoover.archives.gov/research/ebooks/BIV3_Full.pdf
- KEYNES, J. M. (1931), *An Economic Analysis of Unemployment*, teoksessa Moggridge, D. (Ed.), *The Collected Writings of John Maynard Keynes*, XIII, Cambridge: Cambridge University Press 1973, 343–367.
- KEYNES, J.M. (1936), *The General Theory of Employment, Interest, and Money*, London: Macmillan.
- KUNNAS, H. (1973), *Metsätaloustuotanto Suomessa 1860–1965*, Helsinki: Suomen Pankki.
- KUUSTERÄ, A. & TARKKA, J. (2011), *Keisarin kassasta keskuspankiksi: Suomen Pankki 200 vuotta 1*, Helsinki: Otava.
- MADDISON, A. (2010), *Historical Statistics of the World Economy, 1–2008 AD*.
www.ggdc.net/maddison/oriindex.htm.
- MOMMEN, A. (2011), *Stalin's Economist: The Economic Contributions of Jenő Varga*, London and New York: Routledge.
- MOURÉ, K. (2002), *The Gold Standard Illusion: France, the Bank of France, and the International Golds Standard, 1914–1939*, Oxford: Oxford University Press.
- PARKER, R.E. (2002), *Reflections on the Great Depression*, Cheltenham and Northampton: Edward Elgar.
- PARKER, R.E. (2007), *The Economics of the Great Depression: A Twenty-First Century Look Back at the Economics of the Interwar Era*, Cheltenham and Northampton: Edward Elgar.
- PEKKARINEN, J. (2007), *Taloudelliset kriisit ja talouspolitiikan suomalainen malli*, teoksessa Jalava, J. Eloranta, J. & Ojala, J. (toim.), *Muutoksen merkit: kvantitatiivisia perspektiivejä Suomen taloushistoriaan*, Helsinki: Tilastokeskus, 20–35.
- RYTI, R. (1932), *Maailman finanssikriisi*, *Taloudellisen neuvottelukunnan julkaisuja* 21, Helsinki: Valtioneuvosto, 7–31.
- SCHÖN, L. & KRANTZ, O. (2015), *Swedish Historical National Accounts 1560–2010: The 2015 Release*.
www.ekh.lu.se/en/research/economic-history-data/shna1560-2010.